ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA

LUBLIN-POLONIA

VOL.XXIV,25 SECTIO H 1990

Zakład Współczesnej Gospodarki Światowej Wydziału Ekonomicznego UMCS

Bogumiła MUCHA-LESZKO

Zachodnie prognozy społeczno-ekonomiczne lat siedemdziesiątych

The Western Socio-Economic Prognoses of the 1970s

UWAGI WSTĘPNE

Prognozami nazywamy przewidywanie przyszłych stanów gospodarki i przebiegu procesów społeczno-gospodarczych. Prognozy społeczno-ekonomiczne składają się z wzajemnie powiązanych prognoz cząstkowych jak: wykorzystanie zasobów materialnych, wykorzystanie zasobów siły roboczej, prognoz rozwoju nauki i techniki, prognoz przemian struktury gospodarczej itp.

Prognozowanie, czyli opracowywanie prognoz, polega na gromadzeniu informacji, ich analizie i formułowaniu bardziej bądź mniej konkretnych wizji przyszłości. Pierwsze liczne publikacje o charakterze prognostycznym pojawiły się na początku XX w. Nie miały one jednak cech naukowych. Naukowe studia nad przyszłością świata rozpoczęte zostały w latach siedemdziesiątych, a pierwszą pracą, która zapoczątkowała serię publikacji prognostycznych była książka Denisa Gabora *Inventing the Future.* [1] Największe znaczenie w rozwoju badań prognostycznych miały zespoły badawcze, które podjęły pracę w latach sześćdziesiątych, a najbardziej znany jest zespół kierowany przez Hermana Kahana tzw. Hudson Institute (USA). Równolegle z zespołem H. Kahana badania prowadzone były przez francuski

[1] D. Gabor: *Inventing the Future,* New York 1960.

zespół Futuribles pod kierunkiem B. de Jouvencle i angielski Committee on the Next Thirty Years na czele z M. Uoungiem i M. Abramsem oraz Daniela Belle Commission on the Year 2000 (USA).

Niezależnie od funkcjonujących zespołów naukowych, studia prognostyczne podjęte zostały przez Orientację Narodów Zjednoczonych, a w roku 1969 powstał słynny raport: *Człowiek i jego środowisko.* Badania i prace prowadzonr na początku i w połowie lat sześćdziesiątych określane są prognozowaniem intelektualnym, a modele miały charakter modeli myślowych.

Pod koniec lat sześćdziesiątych rozwinął się nowy typ prognozowania, związanego ściśle z działalnością tzw. Klubu Rzymskiego, który utworzony został w r. 1968 w wyniku spotkania 30 przemysłowców, polityków i naukowców z 16 krajów. Ten nowy typ prognozowania charakteryzują modele matematyczne i analizy ilościowe przeprowadzane przy użyciu komputerów.

Analizując charakter i wyniki prognoz opracowanych w latach 70. można wyodrębnić różne typy prognoz:

A. wizje społeczeństwa postindustrialnego (Kahan, Bell),

B. prognozy katastroficzne (Raporty I i II dla Klubu Rzymskiego i pierwsze prace A. Tofflera), (III Raport dla Klubu Rzymskiego i modele rozwoju fundacji Barilocka),

C. prace propagujące "Nowy Ład Międzynarodowy",

D. koncepcje społeczeństwa konserwacyjnego (kanadyjski zespół badawczy GAMMA).

W literaturze polskiej prognozy katastroficzne i koncepcje "Nowego Ładu Międzynarodowego" były szeroko prezentowane, dlatego ze względu na ograniczone ramy niniejszej publikacji przedstawię wizje społeczeństwa postindustrialnego i koncepcje społeczeństwa konserwacyjnego.

WIZJE SPOŁECZEŃSTWA POSTINDUSTRIALNEGO

Badania prognostyczne, których celem było określenie etapów procesu kształtowania się społeczeństwa postindustrialnego realizowały dwa zespoły: Instytut Hudson pod kierownictwem H. Hahana i Komisja Roku 2000 D. Bella. Największy światowy rozgłos zdobyła publikacja D. Bella: Nadejście społeczeństwa postindustrialnego (The Coming of Post-Industrial Society A Venture in Social Forecasting).[2] Zdaniem Bella społeczeństwo składa się teoretycznie z trzech elementów: struktury socjalnej, polityki i kultury. Struktura socjalna obejmuje gospodarkę, technologię oraz profil zawodów i system zatrudnienia. Koncepcja społeczeństwa postindustrialnego koncentruje

[2] D. Bell: *The Coming of Post-Industrial Society A Venture in Social Forecasting.* New York 1973.

się głównie na przemianach w strukturze socjalnej, tj. na przekształcaniu się gospodarki i profilu zatrudnienia oraz na odwracaniu proporcji między wiedzą teoretyczną i praktyką. W społeczeństwie postindustrialnym rośnie znaczenie techniki i wiedzy.

Koncepcja społeczeństwa postindustrialnego jest uogólnieniem, by nadać temu pojęciu bardziej konkretny charakter D. Bell formułuje pięć istotnuch cech, które jego zdaniem można traktować jako warunki, które należy spełnić, by osiągnąć etap społeczeństwa postindustrialnego. Cechy społeczeństwa postindustrialnego są następujące:[3]

1) sektor gospodarczy - przejście od dóbr do usług;

2) profil zawodowo-zatrudnieniowy - dominacja warstwy specjalistów i techników;

3) zasada podstawowa - dominująca pozycja wiedzy teoretycznej jako źródła innowacji i formułowania polityki;

4) nastawienie na przyszłość - kierowanie technologią;

5) podejmowanie decyzji - powstanie nowej technologii intelektualnej.

Po raz pierwszy podziału gospodarki na 3 sektory (rolniczy, przemysłowy i usługowy) dokonał w latach czterdziestych Colin Clark. W poszczególnych typach gospodarek proporcje między rolnictwem, przemysłem i usługami są różne. Clark dowodził, że w miarę postępu uprzemysłowienia coraz większa część siły roboczej przechodzi do fabryk, a w miarę wzrostu dochodu narodowego rośnie zapotrzebowanie na usługi.

Stany Zjednoczone były pierwszym krajem, w którym sektor usług stał się dominujący. W roku 1969 w usługach zatrudnionych było 61,1% z ogólnej liczby pracowników, którzy wyrwarzali 60,4% dochodu narodowego brutto. [4]

D. Bell stara się udowodnić, że zmiana charakteru wiedzy jest zasadniczym czynnikiem przemian strukturalnych w społeczeństwie, przemian w sposobach wprowadzania innowacji, w stosunku między nauką i technologią oraz w polityce. Koncepcja postindustrializmu ma na celu zidentyfikowanie zmian zachodzących w strukturze społecznej. Ogólny schemat przemian społecznych przedstawił D. Bell w sposób uporządkowany w tabeli, której treść przedstawiamy niżej.

Według Bella "model" społeczeństwa postindustrialnego opiera się na "grze między jednostkami", a w tej grze "intelektualna technolo-

[3] D. Dell: *Nadejście społeczeństwa postindustrialnego. Próba prognozowania społecznego.* Część I, Warszawa 1975, Archiwum Przekładów i Opracowań Instytutu Badania Współczesnych Problemów Kapitalizmu, s. 19.

[4] Bell: *op.cit.*, s. 22.

gia" bazuje na zasobie informacji i rozwija się równolegle z technologią maszynową. Konstrukcja każdego ustroju społecznego jest inna, a najistotniejsze jest to, że każdy system społeczny ma swoje własne "rdzenie" konstrukcyjne, które wywierają decydujący wpływ na całokształt organizacji danego społeczeństwa.

Odmienne typy organizacji społeczeństwa charakteryzują się również różnymi problemami strukturalnymi, które nurtują poszczególne społeczeństwa. W społeczeństwie industrialnym głównym problemem jest kapitał: chodzi o to, by zinstytucjonalizować proces tworzenia odpowiedniego stopnia oszczędności i przekształcenia ich w inwestycje. Jest to realizowane w praktyce za pomocą giełdy, banków inwestycyjnych, samofinansowania oraz systemu podatkowego. Podstawowym ogniwem stosunków społecznych jest przedsiębiorstwo, a zasadniczą sprzecznością konflikt między pracodawcą i pracownikiem. Jednak proces inwestycyjny jest zrutynizowany, a "konflikty klasowe" są opanowane do tego stopnia, że przestają być elementem polaryzacji społeczeństwa. Nie ulega wątpliwości, że problemy społeczeństwa industrialnego byłyby coraz trudniejsze do opanowania i mogłyby zagrażać ustrojowi, gdyby nie były kontrolowane i łagodzone systematycznie i we właściwym czasie.

W społeczeństwie postindustrialnym zdaniem Bella głównym problemem jest organizacja nauki, a priorytetową instytucją staje się uniwersytet lub instytut naukowy. W XIX w. i na początku w. XX o wzroście i sile ekonomicznej decydował potencjał przemysłowy, a głównym wskaźnikiem ekonomicznym określającym stan gospodarki była produkcja stali. Po II wojnie światowej osiągnięcie wyższego etapu rozwoju spowodowało, że o potencjale ekonomicznym i pozycji danego kraju w gospodarce światowej decydują możliwości naukowe i technologiczne. Wskaźnik produkcji stali został zastąpiony przez potencjał naukowo-badawczy i wdrożeniowy (R i D).

W społeczeństwie postindustrialnym centralnymi zadaniami stają się doskonalenie systemu organizacji nauki i badań oraz sposób i rozmiary pomocy państwa w celu stymulowania prac badawczych w wzrostu ich efektywności. D. Bell zauważa również, że przeobrażenia społeczne wywołują określone reakcje społeczne, np. demonstracje studenckie lat sześćdziesiątych były częściowo odzwierciedleniem rosnącej nowej siły opozycyjnej kultury, przeciwstawiającej się rozwojowi społeczności opartej na nauce. Wzrost znaczenia nauki wyraża się także w rosnącym zainteresowaniu studiami wyższymi, w dążeniu do wyboru odpowiedniej uczelni i określonego kierunku studiów. D. Bell formułuje podstawowe cechy i określa problemy społeczeństwa postindustrialnego. Charakterystyka ta zawarta jest

w poniższym schemacie.

Z politycznego punktu widzenia podstawowym problemem społeczeństwa postindustrialnego jest rozwój pozarynkowej gospodarki publicznej oraz brak adekwatnego mechanizmu i dystrybucji dóbr użyteczności społecznej. Najpoważniejszym dylematem, przed jakim stają współczesne społeczeństwa jest biurokracja, określona często jako "zasada zasad", czyli czynnik nadrzędny. Na miejsce arbitralnej władzy wprowadzano zarządzenie bezosobowe, gwarantujące w wikszym stopniu poszanowanie praw jednostki. Jednak jeśli w systemie społecznnym bezosobowy system zarządzania zaczyna diminować, a mechanizmy biurokracji zaczynają działać jakby automatycznie, zwykle zgodnie z interesem biurokratycznego personelu, wówczas biurokracja staje się barierą w dalszym rozwoju społecznym.

Niebezpieczeństwo biurokracji grozi również społeczeństwu postindustrialnemu, które rozwijając szeroko działalność naukowo-badawczą mnoży instytucje, podejmuje coraz więcej technokratycznych decyzji.

Koncepcja społeczeństwa postindustrialnego przedstawiona przez D. Bella nie jest precyzyjnie skonstruowanym modelem teoretycznym określonych stosunków społecznych. Jest to raczej próba określenia i zrozumienia podstawowych (osiowych) zmian w strukturze społecznej, gospodarce, technologii i stratyfikacji socjalnej. Jednak zmiany te nie muszą decydować o konkretnych zależnościach między "bazą" i "nadbudową". Inicjatywa w zakresie zorganizowania społeczeństwa należy dziś głównie do danego systemu politycznego. Różne kraje uprzemysłowione (USA, Wielka Brytania, Niemcy, ZSRR, Japonia) mają zupełnie różne cechy polityczne i kulturalne. Jest więc bardzo prawdopodobne, że różne systemy polityczne zachowają kraje wkraczające w erę postindustrialną. Zdaniem D. Bella zasadniczy podział we współczesnych społeczeństwach nie polega na podziale na posiadających środki produkcji i pozbawionych środków produkcji, lecz na tych którzy mają możliwość podejmowania decyzji i tych, którzy takich możliwości nie mają. Takie podejście sprawia, że Bell uznaje za ważniejszy czynnik stratyfikacji społecznej pełnione funkcje, niż własność środków produkcji. W odróżnieniu od wcześniej przedstawionych prognoz, wizja przyszłości Bella jest optymistyczna, etap społeczeństwa postindustrialnego jest nieuchronny, a społeczeństwo musi rozwiązywać problemy, jakie pojawiają się wraz z przeobrażeniami w gospodarce, technologii i stratyfikacji socjalnej. Książka D. Bella "Nadejście społeczeństwa postindustrialnego" stała się w latach siedemdziesiątych najgłośniejszą publikacją w dziedzinie teorii rozwoju społecznego.

Tab. 1. Ogólny schemat przemian społecznych
A general scheme of social changes

Rejon	Preindustrialne	Industrialne	Postindustrialne
	Azja, Afryka Ameryka Łacińska	Zach.Europa, ZSRR, Japonia	Stany Zjednoczone
Sektor gospodarki	Pierwszy - wydobyw.: Rolnictwo,Górnictwo, Rybołówstwo,Drzewny	Drugi - produkc. dóbr Wytwarzanie, Przetwórstwo	Trzeci - Transport Rekreacja Czwarty - Handel, Finanse,Ubezpieczenia Nieruchomości Piąty - Opieka Zdrowotna,Szkolnictwo, Badania naukowe, Administr.państwowa
Dominanta struktury zawodowej	Rolnicy,Górnicy, Rybacy, Robotnicy niewykwalifikowani	Robotnicy półkwalifikow.	Wysokowykwalifikowani pracownicy i technicy naukowcy
Technika	Surowce	Energetyka	Informatyka
Model	Gra przeciwko naturze	Gra przeciwko sztucznie stworzonej naturze	Gra między ludźmi
Metodyka	Zdrowy rozsądek i doświadczenie	Doświadczenie, eksperymentowanie	Teorie abstrakcyjne: modelowanie,symulacja, teoria decyzji analiza systemowa
Perspektywa czasu	Orientacja w w kierunku przyszłości	Przystosowanie ad hoc planowanie krótkofalowe	Orientacja bez przyszłości prognozy długofalowe
Zasada główna	Tradycjonalizm: ograniczoność gruntów i zasobów	Rozwój ekonomiczny: kontrola państwowa lub prywatna decyzji inwestycyjnych	Kluczowość i pełne usankcjonowanie wiedzy teoretycznej

Źródło: D. Ball: The Coming og Post-Industrial Society, op.cit., s. 117.

z poglądem na rzeczywistość zawartym w granicach wzrostu i dlatego proponujemy ideę oszczędzania zasobów, ale społeczeństwa konserwacyjnego nie uważamy za ponurą perspektywę sugerując, że sami możemy decydować o naszej przyszłości".[6]

W książce "Propozycje dla przyszłości", społeczeństwo konserwacyjne przedstawia pięć scenariuszy rozwoju:[7]

[6] *Ibid.*, s. 24.
[7] *Ibid.*, s. 25-26.

1. Status quo, wyrażający się w formule: Produkować więcej, więcej zużywać określony jako SK (społeczeństwo konserwacyjne, scenariusz O);

2. SK1 (społeczeństwo konserwacyjne scenariusz: 1) jest to model kładący nacisk na wzrost przy oszczędnym gospodarowaniu zasobami zgodnie z hasłem: Produkować więcej, zużywać mniej;

3. SK2 - stan obfitości lub stabilizacji na wysokim poziomie, co najlepiej ujmuje formuła: Produkować tyle samo, zużywać mniej;

4. SK3 - postprzemysłowe społeczeństwo konserwacyjne, w którym umielibyśmy produkować mniej, zużywać mniej, ale produkować co innego.

Tab. 2. Struktura i problemy społeczeństwa postindustrialnego
The structure and problems of post-industrial society

Zasada główna	Kluczowość i pełne usankcjonowanie wiedzy teoretycznej
Podstawowe instytucje	Uniwersytety, Instytuty naukowe, Korporacje badawcze
Podstawy ekonomiczne	Przemysł oparty na wynikach badań naukowych
Pierwszoplanowe zasady	Kapitał ludzki
Problemy polityczne	Polityka naukowa i oświatowa
Problemy strukturalne	Proporcje między sektorem prywatnym a publicznym
Zasady stratyfikacji społecznej	
Podstawa	Umiejętności
Dostęp do stanowisk	Wykształcenie
Problem teoretyczny	Charakter i spójność nowej klasy
Realcja społeczna	Opór wobec biurokracji, emancypacja i alienacja kultury

Źródło: D. Bell: The Coming of Post-Industrial Society, op.cit., s. 118. (Przekład Instytutu Badań Wspókzesnych Problemów Kapitalizmu, s. 142).

SK3 jest najbardziej radykalną spośród opcji konserwacyjnych, a przyjęcie jej wymagałoby największych zmian w systemie wartości;

5. SK - społeczeństwo marnotrawne lub antykonserwacyjne, którego hasłem jest: Produkować mniej, więcej zużywać.

Scenariusz oznaczony symbolem SKO odnosi się do typowego społeczeństwa konsumpcyjnego, którego system wartości opiera się przede wszystkim na gromadzeniu coraz większej ilości dóbr materialnych. Warunkiem coraz większej obfitości dóbr jest wzrost produkcji i produktu narodowego. Wzrost gospodarczy przyczynia się do pojawienia się nowych dóbr i usług, a społeczeństwo dalej dąży do zaspokojenia coraz to innych potrzeb. Stan pełnej obfitości znowu oddala się i punkt całkowitego nasycenia jest ciągle przed nami.

Autorzy "Społeczeństwa konserwacyjnego" wypowiadają się za rozwojem, lecz racjonalnym, a nie zwykłym mnożeniem dóbr, co charakteryzuje rozwój współczesny. Podobną tezę wysunęli również autorzy II Raportu Rzymskiego (Ludzkość w punkcie zwrotnym), uważając, że wzrost powinien być wzrostem organicznym, zrównoważonym, by ograniczyć produkcję dóbr zbędnych. Propagowanie modelu masowej konsumpcji i mnożenia dóbr ma swoje ograniczenia, do których należą:

a) groźba wyczerpania się nieodnawialnych i odnawialnych zasobów,

b) wysokie materialne koszty wydobycia,

c) wysokie energetyczne koszty wydobycia,

d) wysokie koszty wydobycia z punktu widzenia ochrony środowiska.

Są to bariery, które mogą ograniczać fizyczne rozmiary produkcji. Obok barier organizacyjnych przetwarzania, pojawiają się również bariery-skutki procesu przetwarzania, wynikające z negatywnego oddziaływania uprzemysłowienia, urbanizacji i gospodarki komunalnej na środowisko człowieka. Autorzy "Społeczeństwa konserwacyjnego" określają następujące ograniczenia przetwarzania z punktu widzenia efektów przetwarzania (od strony wyjścia):[8]

1. Zamierzany produkt końcowy zagraża środowisku naturalnemu, z powodu koncentracji przemysłu i nadmiernej emisji substancji chemicznych do atmosfery.

2. Niepożądany produkt końcowy procesu przetwarzania zagraża środowisku, do tej kategorii skutków zaliczają się ścieki, produkty uboczne procesu produkcyjnego.

3. Niepożądane produkty przetwarzania konsumpcyjnego zagrażają środowisku, chodzi tu o przypadki pokonsumpcyjne, śmieci, gazy, hałas, zanieczyszczenia itp.

4. Instytucjonalne ograniczenia przetwarzania, czyli funkcjonalne niedoskonałości wszelkich instytucji społecznych, niedoskonałość mechanizmów gospodarczych.

5. Ograniczenia aksjologiczne i inne. Do tej kategorii należą te czynniki, które w zależności od kultury i osobowości sprzyjają przetwarzaniu lub go hamują. System wartości może skutecznie przeciwdziałać nadmiernemu przetwarzaniu bądź oddziaływać stymulująco.

6. Ograniczenia zdrowotne, czyli negatywny wpływ procesów przetwarzania na zdrowie człowieka.

Powyższe rozważania nad scenariuszem SKO - wyrażającym się w for-

[8] *Ibid.*, s. 58-59.

mule: produkować więcej, więcej zużywać sugerują następującą konkluzję, że dążenie człowieka do obfitości dóbr czyni jego życie przyjemniejszym i szczęśliwszym, lecz równocześnie stwarza sytuację coraz większego zagrożenia warunków tego życia.

Scenariusze SK1, SK2, SK3 stanowią różne opcje społeczeństwa konserwacyjnego. SK1 to taki model wzrostu, w którym występuje konieczność oszczędzania (produkować więcej, zużywać mniej). Chodzi tu przede wszystkim o oszczędne gospodarowanie zasobami i wykorzystywanie odpadków produkcyjnych, lecz także o racjonalną konsumpcję, podniesienie jakości wyrobów. Społeczeństwo racjonalne i oszczędzające wymaga aktywniejszej roli państwa, gdyż rynek jest tylko mechanizmem gospodarczym, który nie reaguje na zagrożenia środowiska naturalnego i nie bierze żadnej odpowiedzialności za uboczne skutki wzrostu gospodarczego.

Scenariusz SK2 opiera się na założeniu: produkować tyle samo, zużywać mniej. Rozrost potrzeb jaki obserwujemy współcześnie prowadzi do społeczeństwa konsumpcyjnego. Reklama, której celem jest stymulowanie konsumocji przyczynia się do powstawania coraz to nowych potrzeb. Autorzy proponują w modelu SK2 ograniczenie potrzeb, poprzez zerowy wzrost tzw. potrzeb sztucznych, które rodzą się na skutek reklamy. Niemniej jednak autorzy nie są przeciwko reklamie generalnie, lecz za uczynieniem reklamy zróżnicowanej i obiektywnej, tzn. optymalizować informacje, a konsumenci sami dokonują wyboru. Poza ograniczeniem potrzeb i przyjęciem koncepcji tzw. zerowego wzrostu potrzeb sztucznych scenariusz SK2 zaleca również inne "zera", a mianowicie: zerowy rozwój przemysłu, zerowy rozwój miast, zerowy przyrost energii, zerowy wzrost ilości odpadków i zerowy przyrost ludności. Zerowy rozwój przemysłu oznacza przeciwstawienie uprzemysłowieniu maksymalnemu - uprzemysłowienia optymalnego. Zerowy rozwój miast należy rozumieć jako dążenie do optymalnego modelu urbanizacji, co można osiągnąć poprzez ograniczenie rozmiarów wielkich miast, stymulowanie rozwoju miast średniej wielkości, polepszenie planowania przestrzennego. Zerowy przyrost energii jest bardzo konkretnym zaleceniem niedopuszczania do wzrostu zużycia energii *per capita*. Podobnie trzeba rozumieć zerowy wzrost ilości odpadków, czyli zatrzymanie wzrostu *per capita*. Zerowy przyrost ludności jest zagadnieniem bardziej skomplikowanym i należy go rozpatrywać w połączeniu z innymi działaniami oszczędnościowymi, gdyż samo ograniczenie przyrostu ludności w oderwaniu od całokształtu sytuacji społeczno-ekonomicznej nie wpłynie na oszczędniejsze gospodarowanie.

Scenariusz SK3 - produkować mniej, zużywać mniej, ale produkować

Tab. 3. Ocena opcji
An estimation of the options

Kryteria oceny	SKO	SK1	SK2	SK3	SK4
1. Filozofia wzrostu	przypadkowy	wzrost przy oszczędzaniu zasobów	stan stabilnej obfitości	surowa oszczędność	chaotyczny niekontrolowany wzrost
2. Oczekiwany efekt konserwacyjny	niewielki	wysoki	wyższy	najwyższy	najniższy
3. Odległość od obecnego systemu wartości	zerowa	bardzo mała	większa	największa	bardzo niewielka
4. Wpływ na inflację	silny	na krótką metę - silny na dłuższą - słaby	niska inflacja	bardzo niska inflacja	bardzo wysoka
5. Wpływ na bezrobocie	wysokie bezrob.	bardziej efektywne wykorzystanie siły roboczej	jak w SK1	wysokie zatrudnienie	bardzo wysokie bezrob.
6. Implikacje międzynarodowe	silna rywalizacja międzynarodowa	zależne od postępowania innych krajów	większa samowystarczalność	najwyższa samowystarczalność	destabilizacja stosunków międzynarodowych
7. Czy jest opcja egalitarna	nie	tak, dzięki systemowi wynajmowania	tak	tak, bardzo egalitarna	wcale nie
8. Czy prowadzi do wzrostu etatyzmu	nie (z definicji)	bardziej efektywny model gospodarki mieszanej	tak	nie mniej etatyzmu niż SKo	mniej etatyzmu
9. Czy opcja jest atrakcyjna dla Trzeciego Św.	niestety tak	może być przy właściwym rozumieniu jej istoty	niestety nie	niestety nie	niestety tak
10. Oczekiwany czas realizacji	nie dotyczy	w następnym pokoleniu	za życia jednego pokolenia	za życia jednego pokolenia	może stać się faktem natychmiast

co innego. Głównym celem tego scenariusza jest osiągnięcie przez każdą jednostkę żyjącą w społeczeństwie możliwie największego zadowolenia i szczęścia przy możliwie najniższym przetwarzaniu. Wymaga to oczywiście zmiany systemu wartości i modelu konsumpcji.

Ostatni scenariusz SK1, społeczeństwo marnotrawne, które więcej zużywa niż produkuje, stanowi przestrogę, ponieważ znane są przypadki takich społeczeństw, które marnotrawią zasoby, nie dbają o środowisko naturalne, a praca jest mało efektywna. Chodzi o to, by opamiętanie przyszło wcześniej, zanim społeczeństwo zbliży się niebezpiecznie do katastrofy.

bardziej skomplikowanym i należy go rozpatrywać w połączeniu z innymi działaniami oszczędnościowymi, gdyż samo ograniczenie przyrostu ludności w oderwaniu od całokształtu sytuacji społeczno-ekonomicznej nie wpłynie na oszczędniejsze gospodarowanie.

Scenariusz SK3 - produkować mniej, zużywać mniej, ale produkować co innego. Głównym celem tego scenariusza jest osiągnięcie przez każdą jednostkę żyjącą w społeczeństwie możliwie największego zadowolenia i szczęścia przy możliwie najniższym przetwarzaniu. Wymaga to oczywiście zmiany systemu wartości i modelu konsumpcji.

Ostatni scenariusz SK1, społeczeństwo marnotrawne, które więcej zużywa niż produkuje, stanowi przestrogę, ponieważ znane są przypadki takich społeczeństw, które marnotrawią zasoby, nie dbają o środowisko naturalne, a praca jest mało efektywna. Chodzi o to, by opamiętanie przyszło wcześniej, zanim społeczeństwo zbliży się niebezpiecznie d katastrofy.

Zespół Instytutu GAMMA dokonuje oceny poszczególnych scenariuszy rozwoju. Weryfikacja nie odbywa się w oparciu o dziesięć podstawowych kryteriów wartości (tabela poniżej).[9]

Z przeprowadzonej oceny opcji jednoznacznie wynika, że najkorzystniejszym społecznie scenariuszem jest SK3. Tak wyobrażają sobie autorzy społeczeństwo postprzemysłowe. SKC, czyli *status quo,* to "amerykańska droga", świat, w którym *homo faber* - człowiek-wytwórca, maksymalizuje przetwarzanie, gwałci i ujarzmia przyrodę, aby zaspokoić swoje potrzeby. Społeczeństwo marnotrawne (SK1) na wzór ucztujących Rzymian czerpie pełnymi garściami z rogu obfitości, niszcząc wszystko wokół siebie w coraz szybszym tempie, powodując wstrząsy i pozostawiając po sobie pustynię.[10]

[9] *Ibid.*, s. 280-290.

[10] *Ibid.*, s. 293.

Scenariusz SK1 nazywają autorzy "szkocką drogą", a więc racjonalność, oszczędność i aktywność. SK2 jest tzw. opcją grecką, która charakteryzuje się równowagą i harmonią oraz umiejętnością ograniczenia się, gdy zajdzie potrzeba. Scenariusz SK3 jest scenariuszem buddyjskim, nawołuje do wyrzeczeń i zmiany systemu wartości opartego na zaspokojeniu potrzeb materialnych na system wartości duchowych.

Porównując prognozy opracowane przez kanadyjski zespół GAMMA z przedstawionymi wcześniej tzw. pracami Klubu Rzymskiego, zespołu Kahana i Bella należy podkreślić ich konkretność i wariantowość. Trudno określić przyszłość jednoznacznie, zależy ona przecież od wielu zjawisk, które można przewidzieć, lecz również od takich których przewidzieć nie sposób. Kierunki rozwoju zmienić mogą czynniki polityczne i interwencyjna działalność państwa.

Nie ulega wątpliwości, że wzrost interwencji państwa i instytucji międzynarodowych staje się niezbędna dla zachowania równowagi ekologicznej i gospodarczej w świecie.

SUMMARY

The analysis of the prognostic studies published in the West in the 1970s allows for distinguishing a number of prognostic types:

1. the visions of post-industrial society (Kahan, Bell).
2. catastrophic visions (Raports I and II for the Roman Club and the early works of A. Toffler)
3. the works advancing the "New International Deal" (Report III for the Roman Club and the developmental models of the Bariloche Foundation)
4. the concepts of conservational society (of Canadian Research Team, GAMMA).

In Poland, the catastrophic prognoses and the concepts of the "New Economic Deal" have been widely presented, that is why, in view of a limited scope of the present article, the author has been forced to make a choice, this choice being Bell's visions of post-industrial society and the concepts of conservational society.